

SÍDELNÍ STRUKTURA V ZÁSADÁCH ÚZEMNÍHO ROZVOJE KARLOVARSKÉHO KRAJE

Barbora Merunková

Příspěvek se věnuje koncepci sídelní struktury v Zásadách územního rozvoje Karlovarského kraje. Popisuje historický vývoj sídelní struktury kraje, současné velikostní a funkční charakteristiky sídel. Dále je diskutováno promítnutí sídelní struktury v platných Zásadách územního rozvoje Karlovarského kraje včetně rozvojových os a oblastí, jejichž účelem je posílení obytných, pracovních a kooperačních funkcí sídel. Text poukazuje na potřebu aktualizace vymezení center osídlení v návaznosti na nový stavební zákon a reflektuje význam Zásad územního rozvoje Karlovarského kraje jako koordinačního nástroje mezi regionální a místní úrovní plánování. Součástí příspěvku je také úvaha o možném směřování budoucího vývoje sídelní struktury reflektující jak pozitivní, tak rizikové faktory ovlivňující sídelní strukturu Karlovarského kraje.

Úvod

Zásady územního rozvoje jsou základním koncepčním dokumentem, který stanovuje koncepci rozvoje a ochrany hodnot území kraje. Významnou součástí koncepce rozvoje území kraje, zohledňovanou v zásadách územního rozvoje, je sídelní struktura. Sídelní struktura v zásadách územního rozvoje je v současné době zakotvena v zákoně č. 283/2021 Sb., stavební zákon (dále jen „stavební zákon“). Tato úprava stavebního zákona a dosavadní diskuse o potřebě zohlednění sídelní struktury v územně plánovacích dokumentacích vyzývají k nutnosti rekapitulace a k reflexi řešení sídelní struktury v zásadách územního rozvoje.

Stěžejním tématem příspěvku je diskuse způsobu řešení problematiky sídelní struktury a její účel v platných Zásadách územního rozvoje Karlovarského kraje (dále jen „ZÚR KK“), které byly vydány dle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební

zákon), který koncepci sídelní struktury doslovně neupravoval a k sídelní struktuře se přistupovalo napříč kraji v zásadách územního rozvoje různorodě.

V příspěvku jsou popsány základní charakteristiky vývoje a současnosti sídelní struktury Karlovarského kraje. Promítnutí sídelní struktury v ZÚR KK vychází ze stávajícího sídelního uspořádání. Zároveň je také nastíněn možný budoucí vývoj sídelní struktury Karlovarského kraje a potřeba dalšího prověření její koncepce v ZÚR KK.

Sídelní struktura

Sídelní struktura je definována jako uspořádání sídel, které je dáno rozmístěním, velikostí a jejich vzájemnými prostorovými a funkčními vazbami [MMR, 2021]. Charakteristika sídelní struktury spočívá ve významovém rozlišení sídel (např. podle počtu obyvatel, počtu domů, funkce, půdorysu, vazeb) a je sledována pomocí velikostních –

kvantitativních ukazatelů nebo funkčních – kvalitativních vztahů [Toušek et al., 2008].

V rámci geografického studia sídel je sídelní struktura definována jako regionální soubor sídel (měst/obcí) vzájemně provázaných, kde se utváří přirozená funkční hierarchie vazeb sídel (centrum–zázemí) [Toušek et al., 2008; Hampl a Marada, 2015]. Sídelní struktura je hierarchická, což znamená, že sídla jsou vázaná na významnější sídlo (centrum, středisko), a to procesy a vazbami, za které se považuje např. dojíždka do práce, školy nebo za službami. Na základě významu těchto procesů je možné rozlišit i měřítko vazeb sídelního systému, a to mikroregionální, meziregionální a nadregionální [Hampl, 2005].

Vývoj sídelní struktury Karlovarského kraje

Počátky osídlení Karlovarského kraje jsou známy v oblasti podél řeky Ohře už

v době kamenné. Okolo 9. století bylo území kraje osídleno slovanským etnikem převážně v oblasti Chebu, Tašovic a Sedlece. Od 12. století docházelo ke kolonizaci horských oblastí, a to českým i německým obyvatelstvem. Města Cheb a Loket jako královská města znamenala největší rozvoj ve 14. století. Ve stejném období bylo založeno město Karlovy Vary, kde bylo osídlení datováno již ve středověku a správně spadalo pod město Loket. Na počátku 15. století tak byla založena většina současných obcí a měst dnešního území Karlovarského kraje [Beran et al., 2004]. V průběhu 16. století byly v souvislosti s rozvojem hornictví dosídleny oblasti v Krušných horách (např. Abertamy, Horní Blatná, Jáchymov) a ve Slavkovském lese.

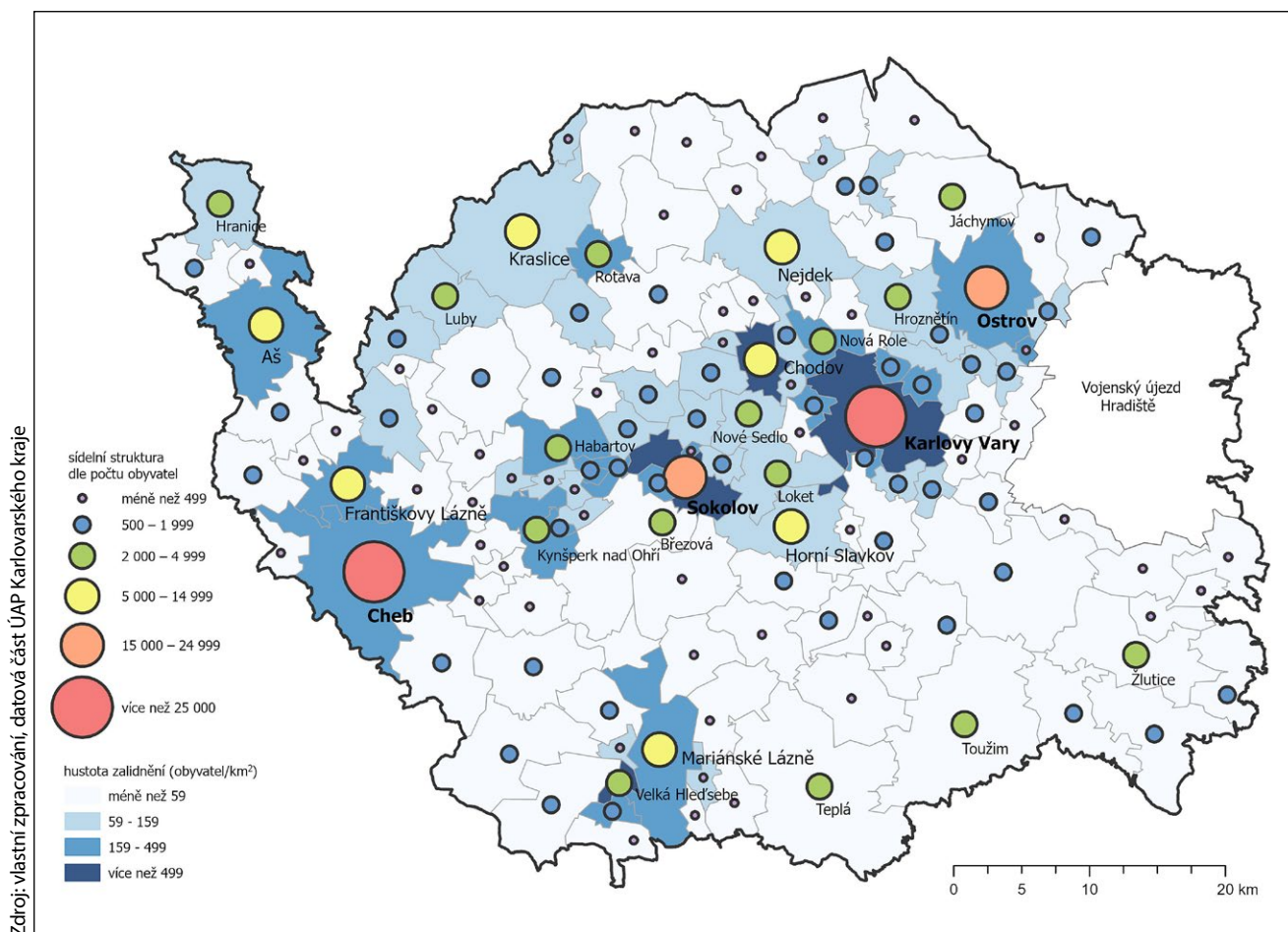
Výrazné změny ve struktuře osídlení (hlavně rozvoj sídelních center Chebu, Sokolova a Karlových Varů) přinesla od 19. století industrializace, která se vyznačovala koncentrací obyvatelstva a ekonomických aktivit do měst, na území Karlovarského kraje hlavně díky

rozvoji těžby nerostných surovin (uhlí a kaolinu), průmyslu a výstavbě železnic. Význam Karlových Varů jako lázeňského města i jako správního centra vzrostl. Řada dalších sídel, převážně v horských oblastech, svůj význam postupně ztrácela. Podle Hampla [2005] dochází právě v industriálním období k růstové dynamice a k masovému rozvoji měst a k formování hierarchických sídelních systémů. Lze tedy tvrdit, že se v tomto období utvořil základ pro současnou sídelní hierarchii Karlovarského kraje.

Po 2. světové válce prošlo území Karlovarského kraje téměř 50 lety zcela nepřírozeného vývoje. Z měst a obcí byla po válce vysídlena podstatná část německého obyvatelstva, která se podařila dosídlit jen z části. Noví přistěhovalci navíc směřovali do průmyslových měst a větších obcí [ČSÚ, 2003]. Na dosídlování navazovala migrace obyvatelstva do oblastí těžkého průmyslu (převážně uhelné pánve), což znamenalo zintenzivnění koncentračních procesů a zvýraznění rozdílů mezi hustotou osídlení

v pánevních oblastech a rozptýlenou strukturou venkovských obcí [Hampl, 2005]. Současně vznikla uzavřená hranice se sousedním Německem („železná opona“), která přerušila přirozené vazby sídel v pohraničních oblastech. Mimo to zanikla na území kraje celá řada obcí v souvislosti se zřizováním vojenských újezdů (oblast Slavkovského lesa a Doupovských hor) a s těžební činností (Sokolovsko) [Beran et al., 2004].

V 70. letech charakter osídlení ovlivnilo zavedení střediskové sídelní soustavy, kdy byly investice směřovány pouze do vybraných obcí a rozvoj ostatních obcí byl potlačen. Sloučením obcí se v rámci střediskové soustavy v Karlovarském kraji k roku 1980 snížil počet obcí ze 192 obcí na 87 [ČSÚ, 2003]. Sídelní disproporce území Karlovarského kraje se ještě prohloubila. V tomto období je za hlavní deformující vliv na sídelní strukturu, ale i na celkovou geografickou organizaci označována její stagnace, příp. úpadek [Hampl, 2005].

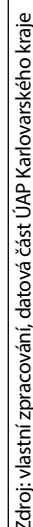
Obr. 1: Velikostní charakteristiky sídelní struktury Karlovarského kraje v roce 2025

Současnost sídelní struktury Karlovarského kraje

Jak je popsáno výše, základ současné sídelní struktury Karlovarského kraje byl utvořen v období industrializace. Území Karlovarského kraje se vyznačuje výraznou koncentrací obyvatelstva do měst v příhodnějších podmínkách, zejména v pánevích oblastech a v údolích podél řek, a rozptýlenou strukturou venkovských sídel v horských oblastech.

Karlovarský kraj s počtem obyvatel (293 000 obyvatel k 31. 12. 2024) a počtem obcí (134) je nejmenším krajem České republiky, což se odráží i ve velikostní struktuře sídel (obcí) dle počtu obyvatel a hustoty zalidnění, která je znázorněna na obr. 1. Největší sídla jsou soustředěna do pásu podél údolí Ohře, a to v ose Cheb, Sokolov, Karlovy Vary a Ostrov. V jejich blízkosti se nachází řada menších měst (např. Kynšperk nad Ohří, Chodov, Horní Slavkov, Nejdek), jejichž počet obyvatel nepřesahuje 15 000. Tuto síť měst doplňují obce, které tvoří

Řetězec největších sídel vytváří hlavní sídelní osu Karlovarského kraje, která se vyznačuje vyšší mírou urbanizace a hustotou zalidnění (obr. 1). Největším městem jsou Karlovy Vary s počtem obyvatel 49 000 a Cheb s 32 000 obyvateli (k 1. 1. 2025). Následují s odstupem města Sokolov (22 000 obyvatel) a Ostrov (16 000 obyvatel). Mimo hlavní sídelní osu se na území kraje setkáme především s odlehlejšími menšími středisky (Mariánské Lázně, Aš, Kraslice). Nejčtenější jsou pak v sídelní struktuře Karlovarského kraje zastoupeny obce do 2 000 obyvatel, které utváří převážně rozvolněné venkovské osídlení. Zejména okrajové horské polohy Krušných hor, oblast Slavkovského lesa a Doupovských hor jsou osídleny řídce. Venkovský prostor v rámci Karlovarského kraje zaujímá přibližně 64 % rozlohy kraje, patří do něj 108 obcí, tj. 80 % obcí.

Obr. 2: Dojíždňkové vazby sídelní struktury Karlovarského kraje v roce 2021

V těchto obcích žije pouze pětina obyvatel Karlovarského kraje, což dokládá výraznou sídelní polaritu Karlovarského kraje [KÚ KK, 2021].

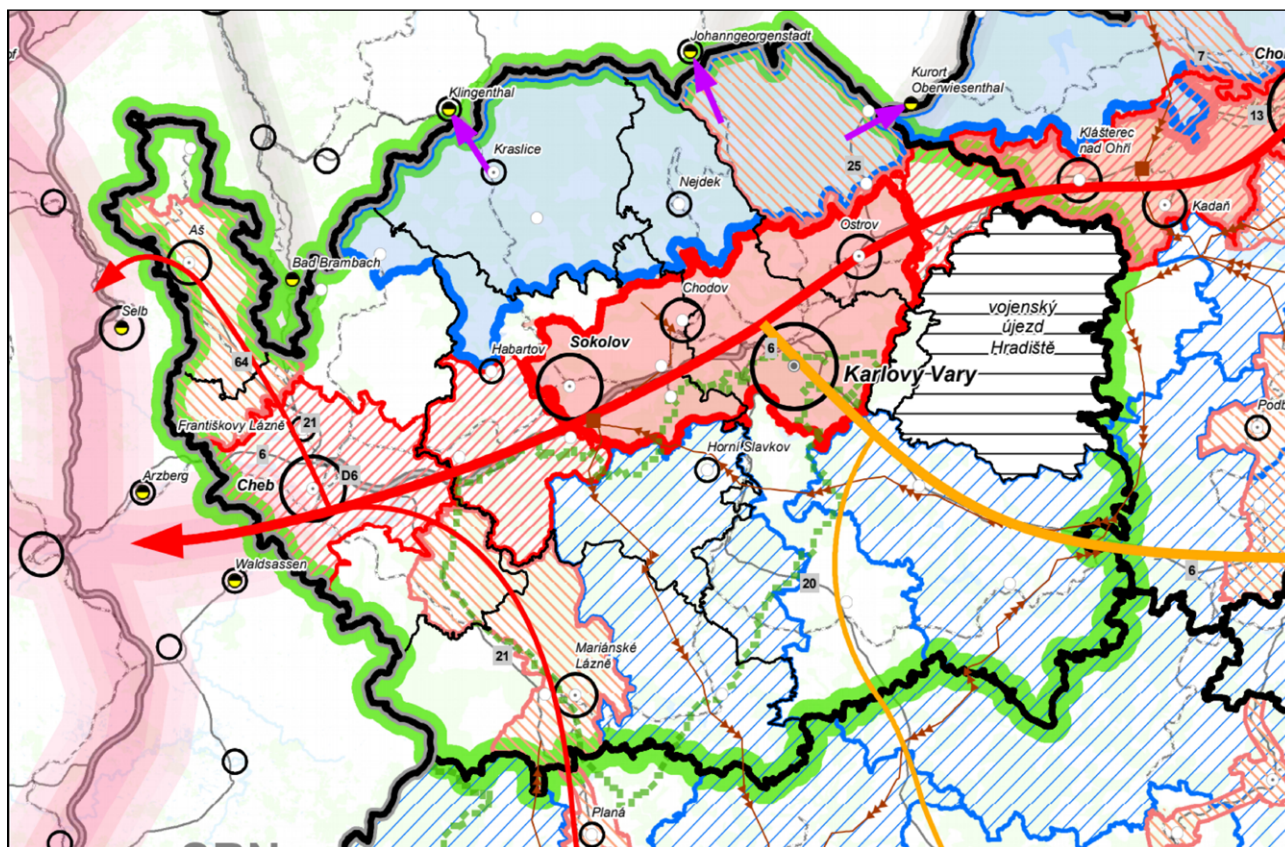
Funkční charakteristiky sídelní struktury

Spolehlivě vypovídající o systému sídelní struktury Karlovarského kraje jsou i vzájemné vztahy sídel dle denní pracovní dojížděky. Nejsilnější dojížděkové vazby v rámci krajského systému osídlení poukazují na rozvoj vzájemných vazeb a dokreslují sídelní koncentraci v sídelním pásu podél řeky Ohře (obr. 2). Nejintenzivnější dojížděkové vazby se svým zázemím (včetně města Ostrov) mají Karlovy Vary, což poukazu-

je na jejich význam jako krajského centra. I přesto, že jsou Karlovy Vary oproti ostatním krajským městům nejmenší, tak si vzhledem k této intenzitě vazeb se zázemím udržují postavení jako centrum metropolitního areálu [Hampel, 2005]. Silné vazby se utváří i mezi Sokolovem a jeho zázemím. Hlavní příčinou posilování prostorových vazeb v zázemí měst Karlovarského kraje je dobrá dopravní dostupnost individuální i hromadnou dopravou. Jedná se převážně o propojení dálnicí D6, kdy v úseku mezi Chebem a Karlovými Vary je časová vzdálenost mezi těmito centry přibližně 30 minut. Další možnou příčinou intenzivních vazeb je suburbanizace v zázemí větších center a změna životního stylu spojená s vyšší mobilitou obyvatel.

Významnější vazby lze zaznamenat mezi Ašskem a Chebem. Menší centra jako Mariánské Lázně a Kraslice nemají silné vazby s krajským městem. Velmi slabé vazby na krajské město mají města Toužim a Žlutice, které se nacházejí v tzv. vnitřní periferii.

Karlovarský kraj se vyznačuje i větší intenzitou přeshraničních vazeb denní pracovní dojížděky do sousedního Německa. Dle ÚAP Karlovarského kraje [KÚ KK, 2021] je podíl těchto pracovníků regionu z celkového počtu vyjíždějících za práci do zahraničí v ČR nejvyšší, nejvíce osob vyjíždí z obcí Ašska a Chebska.

ROZVOJOVÉ OBLASTI A OSY, SPECIFICKÉ OBLASTI

- rozvojová oblast republikového významu
- rozvojová osa republikového významu
- rozvojová oblast nadmístního významu
- rozvojová osa nadmístního významu
- specifická oblast republikového významu
- specifická oblast nadmístního významu

PROSTOROVÉ VAZBY

- rozvojový směr mezinárodního a republikového významu
- rozvojový směr nadmístního významu
- významná dopravní osa mezinárodního a republikového významu
- významná dopravní osa nadmístního významu
- ostatní významné přeshraniční vazby

Obr. 3: Výřez z výkresu širších vztahů

Sídelní struktura v platných ZÚR KK

Zásady územního rozvoje jsou základním koncepčním dokumentem, který stanovuje koncepci rozvoje a ochrany hodnot území kraje. Zpřesňují a zohledňují cíle a úkoly stanovené v Politice územního rozvoje ČR, ale také stanovují další řešení rozvoje území kraje v souladu s obsahem daným stavebním zákonem. Významná součást koncepce rozvoje území kraje v zásadách územního rozvoje je sídelní struktura. Sídelní struktura jako součást koncepce území byla v roce 2024 ukotvena stavebním zákonem v Politice územního rozvoje ČR.

Před rokem 2024, ještě před nabytím účinnosti současného stavebního zákona, již ZÚR KK obsahovaly řešení sídelní struktury. V současné době jsou na území Karlovarského kraje platné ZÚR KK, ve znění Aktualizace č. 1, které nabyly účinnosti v roce 2018. Jejich řešení navazuje na původní koncepci ZÚR KK z roku 2010. Aktualizací č. 1 ZÚR KK byla původní koncepce ponechána, jen byla prověřena, zjednodušena a formálně upravena v souladu s potřebami uplatňování územně plánovací dokumentace.

Nejvíce se sídelní struktura, převážně její vazby a funkce, promítá v ZÚR KK prostřednictvím zpřesnění vymezení rozvojových oblastí a os, a to v souladu s Politikou územního rozvoje ČR. Prostorové vymezení a vazby z hlediska širších vztahů jsou znázorněny na obr. 3. Všechny priority, podmínky a úkoly, které ZÚR KK stanovuje ve výrokové části, vychází z charakteristik stávajícího sídelního systému a struktury Karlovarského kraje. Toto řešení je možné shrnout takto:

Promítnutí hlavních vazeb a funkcí sídel současné sídelní struktury prostřednictvím rozvojových os a oblastí v ZÚR KK

Rozvojová oblast republikového významu OB12 Karlovy Vary

Oblast je vymezena územím s vazbou na město Karlovy Vary nadregionálního významu, které společně s regionálním centrem Sokolov a mikroregionálním centrem Ostrov tvoří jeden funkční celek. Mezi těmito centry existují silné prosto-

rové vazby a území tvoří hospodářsky nejsilnější část Karlovarského kraje. Metropolitní oblast charakterizuje silná koncentrace ekonomických aktivit a obyvatelstva a rozvojový potenciál v souvislosti s polohou na připravované dálnici D6.

Pro sídelní strukturu v rozvojové oblasti se stanovuje pouze obecný požadavek na vytváření podmínek pro posilování obytné a pracovní funkce center osídlení a vzájemných kooperačních vazeb včetně související veřejné infrastruktury. S nepřímým vlivem na sídelní strukturu se stanovují požadavky na podporu rozvoje ekonomických aktivit, dopravní infrastruktury, lázeňské funkce nebo rekreačních funkcí.

Rozvojová osa republikového významu OS7 (Bayreuth –) hranice SRN/ČR – Cheb – Karlovy Vary – Chomutov – Ústí nad Labem

Osa je vymezena v prostoru urbanizovaného pásu podél řeky Ohře, dálnice D6 a silnice I/13 a propojuje nejvýznamnější centra sídelní struktury Karlovarského kraje. Tato rozvojová osa má předpoklady pro soustředění investic pro zkvalitnění sídelních funkcí, nabídky rozvojových ploch pro ekonomické aktivity a nadmístní vybavenosti.

Osa se na území kraje dělí do třech částí, jejichž hranice reflektují přirozené funkční regiony zohledňující sídelní strukturu.

OS7-A hranice SRN/ČR – Cheb (– Kynšperk nad Ohří)

Nejvýznamnějším centrem osídlení této části osy je město Cheb, které plní obytnou, pracovní i obslužnou funkci svého regionu. Další obslužné centrum (s hlavní funkcí lázeňství) jsou Františkovy Lázně. Významný rozvojový potenciál v této části osy tvoří dobré dopravní napojení ve směru na centrální část kraje, ale i do Německa. V kontextu Karlovarského kraje se jedná o oblast s nejvyšším potenciálem rozvoje.

Hlavní požadavek na sídelní strukturu je vytvářet podmínky pro obytnou, pracovní a správní funkci města Chebu jako regionálního centra osídlení a dále posilovat vzájemné kooperační vazby včetně související veřejné infrastruktury. S nepřímým

dopadem na sídelní strukturu jsou stanoveny obecné požadavky na rozvoj ekonomických aktivit a zkvalitnění dopravního propojení a obsluhy území.

OS7-B (Cheb –) Kynšperk nad Ohří (– Sokolov)

Centry osídlení v této části osy jsou menší centra Kynšperk nad Ohří a Habartov, které v sídelní struktuře kraje nemají významnější postavení. V území, které má vysokou míru urbanizace v souvislosti s dřívější těžbou hnědého uhlí, existují silné vazby na blízké regionální centrum Sokolov.

Požadavky s vlivem na sídelní strukturu se také stanovují jako podpora obytné a pracovní funkce center osídlení, včetně rozvoje kooperačních vazeb, infrastruktury a zkvalitnění dopravní obsluhy území. Nepřímo sídelní strukturu ovlivní požadavky na rozvoj rekreace v oblasti jezera Medard a požadavky na rekultivaci ploch dotčených těžbou.

OS7-C (Ostrov –) Stráž nad Ohří – hranice KK/ÚK (– Chomutov)

Tato část osy zahrnuje severovýchodní část Karlovarského kraje při hranici s Ústeckým krajem. Její funkce je zajišťování mezikrajských dopravních vazeb. Pro tuto část osy se nestanovují konkrétní požadavky na sídelní strukturu.

Rozvojová osa nadmístního významu ROS-N1 (Cheb –) Aš – hranice ČR/SRN (– Selb – Rehau)

Do rozvojové osy spadají obce Ašského výběžku s dopravní vazbou na silnici I/64, s rozvojovým vlivem města Chebu a s přehraničními vazbami na území Německa. Centrem je silné mikroregionální centrum město Aš.

Jako požadavek na využití území se stanovuje podporovat v sídelní struktuře mikroregionální centrum Aš a jeho obytnou, pracovní a správní funkci.

Rozvojová osa nadmístního významu ROS-N2 (Cheb –) Mariánské Lázně – hranice kraje KK/PK (– Planá)

Rozvojovou osu tvoří sídla podél silnice I/21 ve směru na Plzeňský kraj. Silné mik-

roregionální centrum osy je město Mariánské Lázně s hlavní funkcí lázeňství.

Jako požadavek na využití území se stanovuje podporovat v sídelní struktuře mikroregionální centrum Mariánské Lázně a jeho obytnou, pracovní, správní, ale i lázeňskou funkci. Vliv na sídelní strukturu v této ose má i požadavek na zkvalitnění propojení směrem na Plzeňský kraj a podpora rekreačního zázemí v části Slavkovského lesa.

Rozvojová osa nadmístního významu ROS-N3 (Ostrov – Jáchymov – hranice ČR/SRN – Oberwiesenthal) a (Ostrov – Pernink – hranice ČR/SRN – Johannegeorgenstadt)

Do rozvojové osy spadají sídla v Krušných horách v návaznosti na dopravní propojení, a to ve dvou směrech na německá města (Oberwiesenthal a Johannegeorgenstadt). Osa je vymezena v překryvu se specifickou oblastí SOB6 Krušné hory. Významnější pozici v sídelní struktuře této osy zaujímá pouze město Jáchymov, které plní i funkci lázeňství.

Požadavky na sídelní strukturu zahrnují podporu rozvoje obytné a pracovní funkce města Jáchymov jako spádového centra osídlení. Pro ostatní horská sídla se stanovuje podpora sportovně rekreačních aktivit a tomu odpovídající vybavenost a dostupnost s vazbou na blízká centra osídlení na německé straně.

Stabilizace území kraje s převážně venkovským typem sídel prostřednictvím specifických oblastí

Specifická oblast republikového významu SOB6 Krušné hory

Oblast zahrnuje část západního masivu Krušných hor. Vzhledem k řídkému osídlení této oblasti jsou jejími hlavními centry města Nejdek a Kraslice, která jsou v rámci sídelní struktury Karlovarského kraje slabšími mikroregionálními centry. Mezi další významná sídla se řadí Jáchymov a Rotava.

Jako opatření pro posílení stability center osídlení Kraslic, Nejdku, Jáchymova a Rotavy se stanovuje vytvářet územní podmínky pro podporu jejich obytné

a pracovní funkce, rozvíjení občanské vybavenosti a zkvalitňování dopravní a technické infrastruktury, a to v návaznosti na osídlení na německé straně. Pro další obce Kraslicka se stanovuje obdobně vytváření podmínek pro podporu rekreační funkce sídel s vazbou na centra osídlení v Německu.

Specifická oblast nadmístního významu SOB-N1 Slavkovský les

Oblast je vymezena převážně v severní a západní části masivu Slavkovského lesa a vyznačuje se velmi nízkou hustotou osídlení. Nejvýznamnějšími centry jsou města Horní Slavkov a Teplá. Ekonomicky je tato oblast závislá na nejbližších větších centrech (Mariánské Lázně, Sokolov, Karlovy Vary).

Pro posílení sídelní stability Horního Slavkova a Teplé se stanovuje požadavek na podporu jejich obytné a pracovní funkce s podporou rozvoje občanské vybavenosti a dopravní dostupnosti. V případě ostatních sídel se uplatňuje podmínka pro rozvoj rekreačního zázemí a současně ochranu hodnot s vazbou na CHKO Slavkovský les.

Specifická oblast nadmístního významu SOB-N2 Bochoř-Žlutice

Oblast je vymezena v periferní poloze Karlovarského kraje, v zemědělské oblasti s převahou malých sídel. Přirozenými spádovými centry oblasti jsou lokální centra města Žlutice a Bochoř. Dopravní osu tvoří silnice I/6 ve směru na Prahu. Jedná se o ekonomicky nejslabší část Karlovarského kraje.

Pro sídelní strukturu je stanoveno vytvářet podmínky pro posílení stability center osídlení Žlutice a Bochoř, zejména jejich pracovní a obytné funkce.

Zohlednění sídelní struktury v dalších částech ZÚR KK

Zásady a úkoly pro upřesnění územních podmínek ve vztahu k sídelní struktuře Karlovarského kraje se stanovují i v dalších částech ZÚR KK. Jednak v kapitole E (Územní podmínky koncepce ochrany a rozvoje civilizačních hodnot) a dále v kapitole F (Stanovení cílových kvalit krajin).

V kapitole E jsou jako hlavní civilizační hodnoty kraje stanoveny: hierarchická sídelní struktura měst a vesnic a jejich částí, obytná a pracovní funkce městského a venkovského osídlení a občanské vybavení nadmístního významu v přirozených spádových centrech osídlení. Pro tyto hodnoty jsou stanoveny úkoly pro upřesnění tvorby územních podmínek pro ochranu a rozvoj těchto hodnot. Jedná se o stabilizaci a rozvoj měst a obcí v rámci polycentrické sídelní struktury a vytváření podmínek pro rozvoj obytné, pracovní, obslužné a rekreační funkce.

V kapitole F jsou definovány společné podmínky pro respektování sídelní struktury jako součást krajiny. Dále jsou požadavky na sídla definovány ve vztahu k tvorbě vnitřní struktury jednotlivých sídel pro každý typ vlastní krajiny.

Jak je popsáno výše, v platných ZÚR KK je koncepce sídelní struktury promítnuta převážně nepřímou. Požadavky a podmínky na využití území přesahují úzce vymezenou problematiku sídelní struktury a dotýkají se dalších oblastí využití území – jako jsou rozvoj dopravní infrastruktury, ekonomických aktivit včetně lázeňství či ochrany přírodních a civilizačních hodnot. I přesto stanovené požadavky směřují nejen k posilování funkcí sídel, ale i k rozvíjení vzájemných kooperačních vztahů a posílení jejich provázanosti v rámci celého území Karlovarského kraje.

Součástí koncepce sídelní struktury je rozvoj mikroregionálních vazeb mezi sídly, které jsou reflektovány zejména v rámci republikových a nadmístních rozvojových os. Tyto osy slouží jako pásy koncentrace rozvojových záměrů a zároveň vytvářejí prostor pro podporu spolupráce mezi sídly v jednotlivých částech kraje. V rámci os jsou definovány požadavky na podporu funkcí mikroregionálních center. Zvláštní důraz je v osách kladen na přeshraniční vazby, zejména ve vztahu k území Spolkové republiky Německo. Tyto vazby, vyplývající z geografické polohy Karlovarského kraje, mají vysoký potenciál pro rozvoj pracovních a sociálních vztahů a zároveň představují důležitý prvek pro rozvoj územní soudržnosti.

Jedním ze zásadních úkolů ZÚR KK v oblasti sídelní struktury je také stabilizace menších sídel, a to zejména prostřednictvím podpory jejich obytné a pracovní funkce, občanské vybavenosti a infrastruktury. Tato opatření jsou konkretizována především v rámci specifických oblastí, které se nacházejí mimo hlavní rozvojové osy a oblasti. Jejich cílem je vyrovnávat územní disproporce a důsledky periferní polohy, které jsou pro Karlovarský kraj, vzhledem k jeho historickému vývoji, stále charakteristické.

V platných ZÚR KK nejsou stanoveny konkrétní úkoly pro územní plány obcí ve vztahu k sídelní struktuře na úrovni jednotlivých center osídlení. V návaznosti na aktuální úpravu stavebního zákona bude potřeba prověřit a doplnit vymezení center osídlení do ZÚR KK podle metodiky Ministerstva pro místní rozvoj. Zvláštní pozornost si vyžádá kategorie center E–G, kterou mají ZÚR KK povinnost vymezit dle stavebního zákona. U těchto center lze předpokládat provázanost s již vymezenými centry v rámci rozvojových os a oblastí. Vymezení center bude vycházet z jejich funkčního postavení a úrovně vybavenosti, ale také z populační velikosti a dostupnosti jejich zázemí, přičemž bude potřeba využít datových podkladů ÚAP Karlovarského kraje. Prozatím však tato data nejsou kompletní, což bude nutné při navrhování řešení zohlednit, případně tato data doplnit.

Koordinační role ZÚR KK a budoucí vývoj sídelní struktury Karlovarského kraje

S ohledem na uvedené shrnutí je důležité zdůraznit koordinační roli zásad územního rozvoje v oblasti sídelní struktury jako nadřazené územně plánovací dokumentace, která vytváří rámec pro tvorbu územních plánů obcí a měst. Z koncepce sídelní struktury obsažené v ZÚR KK mohou vycházet i další koncepční dokumenty – jak na úrovni mikroregionů, tak na úrovni jednotlivých obcí. Tím ZÚR KK získávají jedinečné postavení jako koordinační nástroj pro funkční a prostorové uspořádání sídelního systému na území celého kraje. Koncepční rámec obsažený v platných ZÚR KK vytváří předpoklad pro podporu

vazeb mezi sídly, pro jejich funkční spojení a stabilizaci, a tím i pro udržitelný rozvoj území jako celku. V návaznosti na tyto vazby je pak možné na úrovni obcí upřesnit jejich konkrétní rozvojové priority, potřeby a cíle, a to v souladu s celokrajskou koncepcí. Naplnění těchto zásad, i za předpokladu, že jsou ukotveny v územních plánech obcí, však není automatické. Závisí na celé řadě faktorů, a to především na možnostech a kapacitách místních aktérů, na jejich ochotě s koncepcí aktivně pracovat, ale i na výši finančních prostředků a investic směřujících do území.

Výhled dalšího vývoje sídelní struktury Karlovarského kraje nelze jednoznačně předvídat. Lze ho však na základě dostupných dat a současných trendů alespoň odhadovat. Budoucí vývoj sídelní struktury Karlovarského kraje bude ovlivňován kombinací pozitivních i negativních faktorů, které se promítnou do prostorového uspořádání i funkčních vztahů mezi jednotlivými sídly. Na základě aktuálních trendů lze předpokládat posilování ekonomického a obytného významu města Chebu a jeho zázemí. Tato oblast bude pravděpodobně i nadále jedním z hlavních rozvojových pólů kraje. Naopak stagnace Karlových Varů a útlum regionu Sokolovska mohou zvyšovat územní rozdíly a prohlubovat polarizaci mezi jednotlivými částmi kraje. Karlovy Vary budou mít i nadále specifické postavení spojené s lázeňstvím a cestovním ruchem, což i tak představuje důležitý potenciál do budoucna. V případě Sokolovska bude zásadní transformace průmyslu a hledání nových rozvojových příležitostí, které by mohly zmírnit dopady hospodářského útlumu a přispět k rozvoji této části kraje.

Významným faktorem ovlivňující sídelní strukturu v Karlovarském kraji bude rozvoj dopravní infrastruktury, zejména dostavba dálnice D6, silnice I/13 a modernizace železnice, která zlepší napojení kraje na Prahu a posílí jeho vnitřní i vnější dostupnost. Rostoucí zájem o kvalitní přírodní prostředí může pozitivně ovlivnit atraktivitu venkovských a rekreačních oblastí. Na druhou stranu bude Karlovarský kraj nadále čelit úbytku obyvatelstva a nedostatku pracovních příležitostí v některých částech

území. Významnou roli zde sehraje i obtížně předvídatelné ekonomické, institucionální a geopolitické vlivy.

Do budoucna lze také očekávat postupné posilování vzájemných vazeb mezi sídly a rozvoj spolupráce v rámci kraje, což odpovídá trendu směřujícímu k postindustriálnímu typu sídelního systému založenému na intenzivnější provázanosti a kooperaci mezi hlavními centry a jejich zázemím. Význam těchto kooperačních vazeb podtrhuje myšlenku chápat Karlovarský kraj jako jeden funkčně provázaný prostor – jako tzv. velký městský region, kde je nutné jednotlivá sídla a jejich vztahy vnímat komplexně, obdobně jako součásti jednoho „města“ s různými funkčními a prostorovými rolemi.

Závěr

Sídelní struktura v zásadách územního rozvoje představuje zásadní prvek ovlivňující rozvoj území, jelikož vytváří základní prostorový rámec pro odehrání jednotlivých rozvojových procesů. I přesto, že rozvoj území závisí na celé řadě faktorů, znalost charakteristik sídelní struktury a její odborné začlenění do územně plánovacích dokumentů hraje zásadní roli při podpoře rozvoje regionu. Poznatky o velikostních a funkčních charakteristikách sídelní struktury Karlovarského kraje byly uplatněny při tvorbě koncepce sídelní struktury v ZÚR KK. Tato koncepce přispívá k vytváření podmínek pro rozvoj měst a obcí a zároveň podporuje jejich vzájemnou spolupráci. ZÚR KK má tak klíčovou koordinační funkci – svým koncepčním charakterem vytváří rámec pro plánování rozvoje sídelní struktury a zajišťuje provázanost mezi jednotlivými úrovněmi územně plánovací dokumentace.

Karlovarský kraj představuje území s relativně malým a méně složitým sídelním systémem, jehož další vývoj bude směřovat k postupnému zintenzivňování vzájemných vazeb sídel v rámci celého kraje. Do budoucna se tak nabízí možnost komplexního prověření vazeb sídelní struktury kraje s cílem ověřit a doložit fungování vazeb mezi jednotlivými sídly, a to s využitím aktuálních metod a datových zdrojů v ÚAP Karlovarského

kraje, a následně pak i zpřesnit koncepci v rámci ZÚR KK.

Důležitou součástí upřesnění koncepce sídelní struktury, které ZÚR KK v blízké době čeká, je vymezení center osídlení dle současného stavebního zákona. Tento krok posílí roli sídelní struktury v rámci ZÚR KK a přispěje k jejich lepšímu uplatnění v praxi, zejména při přípravě územních plánů jednotlivých obcí. Obcím a městům tak bude i nadále dostupný základní kvalitní nástroj, který jim umožní lépe plánovat svůj rozvoj v návaznosti na širší koncepci sídelní struktury kraje a současně tak získat podpůrné argumenty pro podporu investic a dalších rozvojových aktivit.

Na závěr je také důležité zdůraznit, že smyslem vymezování sídelní struktury a stanovení podmínek pro jednotlivá centra osídlení v rámci zásad územního rozvoje není omezování nebo přímé určování směru rozvoje obcí, ale nezbytné nastavení základu pro zajištění udržitelného rozvoje území Karlovarského kraje.

Použité zdroje:

BERAN, J. et al. 2004. *Dějiny Karlovarského kraje*. Karlovy Vary: Karlovarský kraj. ISBN 80-239-3477-5.

ČSÚ. 2003. *Malý lexikon obcí 2002 – Karlovarský kraj a jeho okresy*. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/produkty/maly-lexikon-obci-2002-karlovarsky-kraj-a-jeho-okresy-n-d7iiseclgd> [cit. 12. 5. 2025].

ČSÚ. 2021. *Sčítání 2021*. Český statistický úřad. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/scitani-2021?pocet=10&start=0&podskupiny=171&razeni=-datumVy-dani> [cit. 12. 5. 2025].

HAMPL, M. 2005. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: DemoArt. ISBN 80-86746-02-X.

HAMPL, M.; MARADA, M. 2015. Sociogeografická regionalizace Česka. In: *Geografie*, vol. 120(3): 397–421. Dostupné z: https://geografie.cz/media/pdf/geo_2015120030397.pdf.

KARLOVARSKÝ KRAJ. 2018. *Zásady územního rozvoje Karlovarského kraje ve znění Aktualizace č. 1*. Ateliér T-plan. Karlovy Vary: Karlovarský kraj. Dostupné z: <https://www.kr-karlovarsky.cz/temata/rozvoj-regionu-uzemni-planovani/uzemni-planovani/dokumentace-kraje/aktualizace-c-1-zasad-uzemniho-rozvoje-karlovarského-kraje-2018>.

KÚ KK. 2021. *Územně analytické podklady Karlovarského kraje ve znění 5. úplné aktualizace*. Karlovy Vary: Krajský úřad Karlovarského kraje. Dostupné

z: <https://www.kr-karlovarsky.cz/temata/rozvoj-regionu-uzemni-planovani/uzemni-planovani/dokumentace-kraje/uzemne-analyticke-podklady-karlovarského-kraje-uapk-rok-2021-archiv-2009-2011-2013-2015-2017> [cit. 12. 5. 2025].

MMR. 2021. *Možnosti pozitivního ovlivňování vývoje sídelní struktury nástroji územního plánování*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj. Dostupné z: <https://mmr.gov.cz/cs/ministerstvo/stavebni-pravo/publikace-a-odborne-texty/moznosti-pozitivniho-ovlivnovani-vyvoje-sidelni-st> [cit. 12. 5. 2025].

TOUŠEK, V.; KUNC, J.; VYSTOUPIL, J. 2008. *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-114-4.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (od 1. 1. 2024 již neúčinný). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 12. 5. 2025].

Zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 12. 5. 2025].

Mgr. Barbora Merunková
Oddělení územního plánování
Odbor regionálního rozvoje
Krajský úřad Karlovarského kraje

ENGLISH ABSTRACT

Settlement Structure in the Spatial Development Principles of the Karlovy Vary Region, by Barbora Merunková

This paper focuses on the settlement structure concept in the Spatial Development Principles of the Karlovy Vary Region. It describes the historical development of the region's settlement structure as well as the current size and functional characteristics of its settlements. It further discusses how the settlement structure is reflected in the valid Spatial Development Principles of the Karlovy Vary Region, including development axes and areas aimed at strengthening the residential, employment, and cooperation functions of settlements. The text emphasises the need to update the delimitation of settlement centres in relation to the new Building Act and reflects on the importance of the Spatial Development Principles of the Karlovy Vary Region as a coordinating tool between regional and local levels of planning. The paper also includes considerations on possible directions for the future development of the settlement structure, taking into account both positive and risk factors influencing the settlement structure of the Karlovy Vary Region.